

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
DEPARTAMENTUL ISTORIE ANTICĂ ȘI ARHEOLOGIE

FIȘA DISCIPLINEI

1. Date despre program

1.1 Instituția de învățământ superior	Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca
1.2 Facultatea	Facultatea de Istorie și Filosofie
1.3 Departamentul	Departamentul de Istorie Antică și Arheologie
1.4 Domeniul de studii	Istorie
1.5 Ciclul de studii	Master
1.6 Programul de studiu / Calificarea	Arheologie și studii clasice / Patrimoniu și turism cultural

2. Date despre disciplină

2.1 Denumirea disciplinei	Limbaul imaginilor. Iconografie și religie în Imperiul Roman (sec. II-III d.Chr) / <i>The Language of Images. Iconography and Religion in the Roman Empire (2nd – 3rd Centuries AD)</i>				
2.2 Titularul activităților de curs	Prof.. univ. dr. Sorin Nemeti				
2.3 Titularul activităților de seminar	Prof. univ. dr. Sorin Nemeti				
2.4 Anul de studiu	I	2.5 Semestrul	II	2.6. Tipul de evaluare	E
				2.7 Regimul disciplinei	DS

3. Timpul total estimat (ore pe semestru al activităților didactice)

3.1 Număr de ore pe săptămână	3	Din care: 3.2 curs	2	3.3 seminar/laborator	1
3.4 Total ore din planul de învățământ	42	Din care: 3.5 curs	28	3.6 seminar/laborator	14
Distribuția fondului de timp:					ore
Studiul după manual, suport de curs, bibliografie și notițe					15
Documentare suplimentară în bibliotecă, pe platformele electronice de specialitate și pe teren					40
Pregătire seminarii/laboratoare, teme, referate, portofolii și eseuri					23
Tutoriat					14
Examinări					2
Alte activități:					0
3.7 Total ore studiu individual	94				
3.8 Total ore pe semestru	150				
3.9 Numărul de credite	6				

4. Precondiții (acolo unde este cazul)

4.1 de curriculum	•
-------------------	---

4.2 de competențe	•
-------------------	---

5. Condiții (acolo unde este cazul)

5.1 De desfășurare a cursului	•
5.2 De desfășurare a seminarului/laboratorului	•

6. Competențele specifice acumulate

Competențe profesionale	Stabilirea faptelor istorice pe baza informațiilor din sursele primare și interpretarea lor. Identificarea, analiza , explicarea , interpretarea iconografică a datelor religioase și artistice ale politeismului antic și a elementelor de limbaj artistic. Utilizarea adecvată a limbajului de specialitate, a termenilor tehnici și a conceptelor de bază din domeniul istoriei artei și istoriei religiilor.
Competențe transversale	Îndeplinirea la termen, riguroasă și responsabilă, în condiții de eficiență și eficacitate, a sarcinilor profesionale, cu respectarea principiilor eticii activității științifice, aplicarea riguroasă a regulilor de citare și respingerea plagiatului. Căutarea, identificarea și utilizarea unor metode și tehnici eficiente de învățare; conștientizarea motivațiilor extrinseci și intrinseci ale învățării continue.

7. Obiectivele disciplinei (reieșind din grila competențelor acumulate)

7.1 Obiectivul general al disciplinei	Scopul cursul este introducerea studenților în problemele iconografiei antice și a limbajului figurat. Sunt avute în vedere în special iconografiile religioase din epoca Principatului (sec. I – III d. Hr.). Cursul prezintă teoretic problemele legate de locul și rolul imaginilor divine în Antichitatea clasică, pornind de la izvoare literare care ne permit să-i ascultăm direct pe cei implicați, autori ca Pausanias, Lucian din Samosata, Plutarh sau Tertullian. Un rol important revine examenului atent al monumentelor de artă propriu-zise: monumente triumfale, reliefuri de cult și votive, statui etc. aparținând unor tradiții religioase și artistice diferite, de la cea greco-romană la cea a Orientului Apropiat sau a celtismului continental.
7.2 Obiectivele specifice	Seminarul are rolul de a sublinia cu precădere modul în care aceste imagini, ca mijloace de comunicare, persistă în imaginarul societăților analizate, indiferent de distanțele în timp care le despart.

8. Conținuturi

8.1 Curs	Metode de predare	Observații
1. Iconografie. Limbaje figurative. Iconoclasmul în cultura occidentală.	Prelegere	

2. Hermeneuticile imaginarului și „știința religiilor”. Metoda comparativă. Fondatorii. Istoria comparată a religiilor. Fenomenologie și morfologie religioasă. Sociologia religiei (școala etnologică, structuralismul). Psihologia religiilor. Studiul imaginarului religios.	Prelegere	
3-4. Rolul imaginilor divine în Antichitate. “Cearta imaginilor” în sec. II-III d. Hr.	Prelegere / discuție pe texte	
5. Religia oficială și cultul imperial. Tipuri iconografice ale zeilor panteonului oficial.	Prelegere/discuție pe imagini	
6. Arta provincială romană. Statui și reliefuri votive dolicheniene.	Prelegere/discuție pe imagini	
7. Artă provincială romană. Iconografia cultului lui Mithras. Reliefuri culturale și votive. Statui. Altare. Tipologia reliefurilor.	Prelegere/discuție pe imagini	
8-9. Artă provincială romană. Iconografia zeilor cavaleri din Illyricum. Reliefurile Cavalerului Trac. Cavalerii Danubieni.	Prelegere/discuție pe imagini	
10. Arta provincială romană. Arta gallo-romană. Gallia, Britannia, Hispania.	Prelegere/discuție pe imagini	
11. Magia în Imperiul Roman. Imaginile gemelor magice greco-egiptene.	Prelegere/discuție pe imagini	
12. Iconografia și simbolistica monumentelor funerare.	Prelegere/discuție pe imagini	
13. Prelegere finală, concluzii.	Prelegere/discuție	

Bibliografie

M. Meslin, *Știința religiilor*, București, 1993.
R. Mac Mullen, *The Paganism of the Roman Empire*, New Haven - London, 1981.
Ch. Clerc, *Les théories relatives au culte des images chez les auteurs grecs du IIe siècle après J.-C.*, Paris, 1915.
E. Will, *Le relief cultuel gréco-romain. Contribution à l'histoire de l'art de l'Empire romain*, Paris, 1955.
M. Gramatopol, *Arta imperială al epocii lui Traian*, București, 1984.
F. Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain*, Paris, 1929.
D. Tudor, *Corpus monumentorum religionis Equitum Danuviorum*, I-II, Leiden, 1969, 1976.
P.-M. Duval, *Les dieux de la Gaule*, Paris, 1993.
C. Bonner, *Studies in Magical Amulets chiefly Graeco-Egyptian*, London, 1950.
W. Burkert, *Les cultes à mystères dans l'Antiquité*, Paris, 1992.
J. Baltrušaitis, *Art sumérien, art roman*, Paris, 1934.
N. Hannestad, *Monumentele publice ale artei romane*, I- II, București, 1989.
Al. Cizek, *Antichitatea despre artele plastice*, București, 1971.
R. Turcan, *Culte orientale în lumea romană*, București, 1998.
R. Beck, *Planetary Gods and Planetary Orders in the Mysteries of Mithra*, Leiden, 1988.
Miranda J. Green, *The Gods of the Celts*, Gloucester, 1992.

8.2 Seminar / laborator	Metode de predare	Observații
1-2 Structuri iconografice în durata lungă. De la arta sumeriană la arta romană.	Prezentare power-point / discuție pe imagini	
3-4 Statutul artistului în epoca imperială romană	Discuție pe texte	
5-6 Scenele Columnei și triumful în războaiele dacice. Lectura alegorică a scenelor monumentelor triumfale. Traianus ab Iove electus. Tripticul Victoriei	Discuție pe imagini	
7 Persistența schemelor iconografice în Orientul	Discuție pe imagini	

Apropiat. Teshub și Iupiter Dolichenus. Sigiliile de la Ras Shamra și diada din Hierapolis – Bambyke.		
8-9 Limbaj figurativ și alegorii astrologice	Discuție pe imagini	
10 Prototipuri iconografice. Zei cavaleri în spațiul nord-balcanic (sec. V î. Hr. – I d. Hr.)	Discuție pe imagini	
11 Prototipuri: cazanul de la Gundestrup și mitologia celtică insulară	Discuție pe imagini	
12 Solomon – Sisinous. Iconografia sfinților cavaleri din Antichitate în Evul mediu	Discuție pe imagini	
13 Seminar final, dezbatere.	Discuție	

Bibliografie

1

G. Durand, *Aventurile imaginii. Imaginația simbolică. Imaginarul*, București, 1999;
G. Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, 1998;
L'originale assente. Introduzione allo studio della tradizione classica, ed. Monica Centanni, Milano, 2005

2.

M. Meslin, *Știința religiilor*, București, 1993.
M. Eliade, *Nostalgia originilor*, București, 1994, p. 29-65.
M. Eliade, *Sacrul și profanul*, București, 1992.
M. Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, București, 1992
J. Martín Velasco, *Introducere în fenomenologia religiei*, Iași, 1997.
D. Dubuisson, *Mitologii ale secolului XX. Dumézil, Lévi-Strauss, Eliade*, Iași, 2004.
G. Dumézil, *Mit și epopee*, București, 1993.
G. Dumézil, *Zei suverani ai indo-europenilor*, București, 1997.
R. Cailliois, *Omul și sacrul*, București, 1997.
É. Durkheim, *Formele elementare ale vieții religioase*, Iași, 1995.
C. Ginzburg, *Istorie nocturnă. O interpretare a sabatului*, Iași, 1996.
C. Levi-Strauss, *Antropologia structurală*, București, 1978.
S. Freud, *Totem și tabu*, în *Opere*, I, București, 1991, p. 10-167.
C. G. Jung, *Puterea sufletului. I. Psihologia analitică. Temeiuri*, București, 1994.
C. G. Jung, *În lumea arhetipurilor*, București, 1994.
Gilbert Durand, *Structurile antropologice ale imaginarului*, București, 1998.

3-4.

Ch. Clerc, *Les théories relatives au culte des images chez les auteurs grecs du IIme siècle après J. – C.*, Paris, 1915.
M. Bărbulescu, *Interferențe spirituale în Dacia romană*, Cluj-Napoca, 2003.
Pausanias, *Călătorie în Grecia*, trad. M. Marinescu-Himu, București, 1974.
Al. Cizek, *Antichitatea despre artele plastice*, București, 1971.

5.

John Scheid, *An Introduction to Roman Religion*, Indiana University Press, 2003.
J. Rüpke (ed.), *A Companion to Roman Religion*, Blackwell Publishing Ltd., 2007.
Jean Bayet, *Histoire politique et psychologique de la religion romaine*, Paris, 1969.
Ramsay Mac Mullen, *The Paganism of the Roman Empire*, New Haven - London, 1981.
Gaston Boissier, *La religion romaine d'Auguste aux Antonins*, I-II, Paris, 1906.
George Dumézil, *La religion romaine archaïque*, Paris, 1966.
J.A. North, *Roman Religion*, Londra, 2000.
F. Altheim, *The History of Roman Religion*, Londra, 1938.
E. R. Dodds, *Pagani e cristiani in un'epoca di angoscia. Aspetti dell'esperienza religiosa da Marco Aurelio a Costantino*, Firenze, 1998.
M. Gramatopol, *Arta imperială al epocii lui Traian*, București, 1984.
T. Antonescu, *Columna lui Traian studiată din punct de vedere arheologic, geografic și artistic*, I, Iași, 1910.
J. Rufus Fears, *The Cult of Jupiter and Roman Imperial Ideology*, în *ANRW*, II. 17, 1, 1981, p. 3-141;
D. N. Schowalter, *The Emperor and the Gods. Images from the Time of Trajan* (Harvard Dissertation in Religion, 28), 1993.
S. Nemeti, *Traianus Victor et Medicus. Primul război dacic și teologia imperială*, în *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Cluj-Napoca, 2001, p. 401-410;

6..

- E. Will, *Le relief cultuel gréco-romain. Contribution a l'histoire de l'art de l'Empire romain*, Paris, 1955 (reliefuri dolicheniene) ;
- Monika Hörig, E. Schwertheim, *Corpus cultus Iovis Dolicheni*, Leiden - New York - Kobenhaven - Köln, 1987.
- P. Merlat, *Jupiter Dolichenus. Essai d'interprétation et de synthèse*, Paris, 1960.
- M. P. Speidel, *The Religion of Iuppiter Dolichenus in the Roman Army*, Leiden, 1978.
- Monika Hörig, *Iupiter Dolichenus*, în *ANRW*, II.17.4, 1984, p. 2136-2179.
- Robert Turcan, *Culte orientale în lumea romană*, București, 1998, p. 91-149, 151-223.
- P.-L. Gattier, *Monuments du culte «dolichénien» en Cyrrestique*, în *Syria*, 75, 1998, p. 161-169.
- H. Seyrig, *Antiquités syriennes*, 78. *Les dieux de Hiérapolis*, în *Syria*, XXXVII, 1960, p. 233-251.

7.

- F. Cumont, *Textes et monuments figures relatifs aux mystères de Mithra*, I-II, Paris, 1896, 1899.
- L. Campbell, *Typology of Mithraic Tauroctonies*, în *Berytus*, XI, 1954, I, p. 5-60.
- J. R. Hinnels, *The Iconography of Cautes and Cautopates. 1. The Data*, în *JMS*, I, 1975, p. p. 36-67.
- R. Merkelbach, *Mithras*, Hain, 1984.
- F. Saxl, *Mithras. Typengeschichtliche Untersuchungen*, Berlin, 1931.
- M. J. Vermaseren, *Corpus Inscriptionum et Monumentorum Religionis Mithriacae*, I-II, Haga, 1956, 1960.
- E. Will, *Le relief cultuel gréco-romain*, Paris, 1955.
- R. Beck, *Planetary Gods and Planetary Orders in the Mysteries of Mithra*, Leiden, 1988.
- R. L. Gordon, *The Sacred Geography of a Mithreum. The Example of Sette Sfere*, în *JMS*, 1, 1976, p.119-165.
- M. P. Speidel, *Mithras –Orion. Greek Hero and Roman Army God*, Leiden, 1980.
- R. Beck, *The Religion of the Mithras Cult in the Roman Empire. Mysteries of the Unconquered Sun*, Oxford, 2006.
- Irina Nemeti, S. Nemeti, *Planets, Ranks and Soteriology in Dacian Mithraism*, în *Acta Musei Napocensis*, 41-42 (I), 2004-2005, p. 107-124

8-9.

- N. Dimitrova, *Inscriptions and Iconography in the Monuments of the Thracian Rider*, în *Hesperia*, 71, 2002, 2, p.209-229.
- LIMC VI. 1, 1992, s. v. *Heros equitans*, p. 1019-1081 (Aleksandra Cermanović - Kuzmanović, Haido Koukouli – Chrysanthaki, Vassiliki Machaira, Manfred Oppermann, Pantos A. Pantos, Ivana Popović).
- M. Oppermann, *Der Thrakische Reiter des Ostbalkanraumes im Spannungsfeld von Graecitas, Romanitas und lokalen Traditionen*, Langenweissbach, 2006.
- E. Will, *Le relief cultuel gréco-romain. Contribution a l'histoire de l'art de l'Empire romain*, Paris, 1955. D. Tudor, *Corpus monumentorum religionis Equitum Danuviorum*, I-II, Leiden, 1969, 1976.
- Zlatozara Gočeva, Manfred Oppermann, *Corpus cultus Equitis Thraci*, I, Leiden, 1973, p. 1-6 (Ivan Venedikov);
- Nubar Hamparțumian, *Corpus cultus Equitis Thraci*, IV, Leiden, 1979.
- Gilbert Picard, *Nouvelles observations sur diverses représentations du Héros Cavalier des Balkans*, în *RHR*, CL, 1956, 1, p. 1-26
- Maria Alexandrescu Vianu, *Observații asupra eroizării trace*, *SCIVA*, 31, 1980, 2, p. 355-363.
- G. Florea, *Imaginar și imagine în Dacia preromană*, Brăila, 1997.
- S. Nemeti, *Zei cavaleri în spațiul nord-balcanic (sec. V î. Hr. - I d. Hr.)*, în *Ephemeris Napocensis*, IX-X, 1999-2000 (2002), p. 107-129.

10.

- J. Toutain, *Les cultes païens dans l'Empire romain*, II, Paris, 1920.
- F. Benoit, *Mars et Mercure. Nouvelles recherches sur l'interpretation gauloise des divinités romaines*, Aix-en-Provence, 1959.
- J. de Vries, *La religion des Celtes*, Paris, 1975.
- P.-M. Duval, *Les dieux de la Gaule*, Paris, 1993.
- Pierre Lambrechts, *Contributions à l'étude des divinités celtiques*, Brugges, 1942.
- C. Sterckx, *Elements de cosmogonie celtique*, Bruxelles, 1986.
- C. Sterckx, *Mythologie du monde celte*, Marabout, 2009.
- M. Henig, *Religion in Roman Britain*, London, 1984.
- E. Birley, *The Deities of Roman Britain*, în *ANRW*, II. 18. 1, 1986, p. 3-112.
- Miranda J. Green, *The Gods of the Celts*, Gloucester, 1992.
- Miranda J. Green, *The Iconography and Archaeology of Romano-British Religion*, în *ANRW*, II. 18, 1, 1986, p. 114-162.

11.

Georg Luck, *Il magico nella cultura antica*, Mursia, 1994.
W. M. Brashear, *The Greek Magical Papyri: an Introduction and Survey; Annotated Bibliography (1928-1994)*, în *ANRW*, II. 18, 5, 1995, p. 3380-3684.
C. Bonner, *Studies in Magical Amulets chiefly Graeco-Egyptian*, London, 1950.
L. Robert, *Amulettes grecques*, în *Journal des Savantes*, 1981, p. 3-44.
A. Delatte, Ph. Derchain, *Les intailles magiques gréco-égyptiennes*, Paris, 1964.
P. Perdrizet, *Negotium perambulans in tenebris*, Paris, 1922.
Irina Nemeti, S. Nemeti, *Dal Re Salomone al Santo Sisoe. Eredita antiche nella magia cristiana*, în *Orbis antiquus. Studia in honorem Ioannis Pisonis*, Cluj-Napoca, 2004, p. 924-928.

12

M. Bărbulescu (ed.), *Funeraria Dacoromana. Arheologia funerară a Daciei romane*, Cluj-Napoca, 2003.
Lucia Țeposu Marinescu, *Funerary Monuments in Dacia Superior and Porolissensis*, Oxford, 1982.
L. Bianchi, *Le stele funerarie della Dacia. Un'espressione di arte romana periferica*, Roma, 1985
S. Ferri, *Arte romana sul Danubio*, Milano, 1933.
O. Floca, Wanda Wolski, *Aedicula funerară în Dacia romană*, *BMI*, XLII, 1973, 3, p. 4-52.
Gr. Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia Superior*, *EDR*, IV, 1930, p. 72- 148.
Carmen Ciongradi, *Grabmonument und sozialer Status in Oberdakien*, Cluj-Napoca, 2007.

9. Coroborarea conținuturilor disciplinei cu așteptările reprezentanților comunității epistemice, asociațiilor profesionale și angajatori reprezentativi din domeniul aferent programului

-

10. Evaluare

Tip activitate	10.1 Criterii de evaluare	10.2 metode de evaluare	10.3 Pondere din nota finală
10.4 Curs	Examen	test scris	50%
10.5 Seminar/laborator	Referat (prezentare monument)	referat	50%
10.6 Standard minim de performanță			
Nota 5 (cinci) Test final			

Data completării

Semnătura titularului de curs

Semnătura titularului de seminar